

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-101>

УДК 338.432:631.147

НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

DIRECTIONS FOR ACTIVATING THE ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL POTENTIAL OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF THE REGION

Шкварук Діна Григорівна

аспірант,

Західноукраїнський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3617-9375>**Захарчук Олександр Юрійович**

викладач кафедри економіки, обліку та оподаткування

Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8330-0363>**Shkvaruk Dina**

Western Ukrainian National University

Zakharchuk Oleksandr

Vinnytsia Educational and Scientific Institute of Economics WUNU

У статті розглядаються теоретичні та практичні засади активізації економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу (АПК) на регіональному рівні. На прикладі Вінницької області проаналізовано основні виклики та можливості розвитку аграрного сектору в умовах сучасних економічних, екологічних та інших загроз. Особливу увагу приділено оцінці стратегічних документів, регіональних програм, інституційного забезпечення та механізмів підтримки аграрного виробництва. Визначено основні напрями підвищення ефективності використання економіко-екологічного потенціалу, зниження екологічного навантаження, стимулювання органічного виробництва, кластеризації, а також інтеграції принципів сталого розвитку в управління аграрною політикою. Запропоновано комплекс практичних рекомендацій щодо удосконалення регіонального інституційного середовища та впровадження інноваційних екологічно орієнтованих рішень.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, економіко-екологічний потенціал, сталий розвиток, органічне виробництво, інституційне забезпечення, Вінницька область.

The article explores the theoretical foundations and practical mechanisms for activating the economic and environmental potential of the agro-industrial complex (AIC) at the regional level, emphasizing the need for sustainable development under current economic, ecological, and geopolitical challenges. The study highlights the relevance of combining resource efficiency with ecological responsibility to ensure long-term competitiveness and food security. Using the Vinnytsia region as a case study – a key agricultural hub in Ukraine – the paper presents an in-depth assessment of the sector's current state, risks, and opportunities. Among the identified challenges are land degradation, declining soil fertility, biodiversity loss, insufficient investment in eco-oriented technologies, and logistical disruptions caused by military aggression and global instability. The research focuses on evaluating strategic planning documents, regional development programs, institutional frameworks, and policy tools aimed at supporting the agricultural sector. Particular attention is given to initiatives promoting organic farming, clustering of agribusinesses, access to green financing, state and international support programs, and the implementation of innovative agro-technologies. The article proposes a set of practical recommendations to enhance the institutional environment, stimulate investment activity, and integrate environmental standards into agricultural governance. It is argued that the transition to a sustainable, innovation-driven model of regional AIC development requires not only economic modernization but also a shift toward nature-based solutions and systemic ecological monitoring. The findings contribute to the development of effective regional strategies for increasing agricultural productivity while reducing environmental impact and improving the resilience of rural areas in the face of multifaceted threats.

Keywords: Agro-industrial complex, economic and environmental potential, sustainable development, organic production, institutional support, Vinnytsia region.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку агропромислового комплексу регіонів України характеризується значними економічними та екологічними викликами, що зумовлені нестабільністю макроекономічного середовища, наслідками військових дій, змінами кліматичних умов та необхідністю адаптації до принципів сталого розвитку. Незважаючи на високий природно-ресурсний потенціал, більшість регіонів стикаються з проблемами деградації ґрунтів, виснаження земельних ресурсів, зниження продуктивності аграрного сектору та недостатнього рівня інвестиційної підтримки екологічно орієнтованого виробництва. З огляду на це, актуальним є розроблення напрямів активізації економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу (на прикладі Вінницького регіону), які забезпечать підвищення ефективності використання природних ресурсів, оптимізацію виробничих процесів, покращення конкурентоспроможності аграрного сектору та мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище. Важливим завданням є визначення стратегічних механізмів інтеграції інноваційних технологій, розширення органічного виробництва, кластеризація агропідприємств та стимулювання міжнародного співробітництва у сфері аграрної екологічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останні дослідження, присвячені активізації економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу (АПК) регіонів України, зосереджуються на інтеграції економічних, соціальних та екологічних аспектів для забезпечення сталого розвитку сільських територій. Слід акцентувати увагу на вагомих наукових напрацюваннях низки вітчизняних дослідників, які зробили суттєвий внесок у розробку теоретичних та прикладних засад активізації економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу, а саме: Лутковська С., Лебідь О., Карнаушенко А. С., Гребенюк Н. В., Петренко В. С., Гуменюк Ю. В., Бурлак С. А., Галушак Д. О., Дригола К. В., Вертелецька О. М., Бойко В. В., Вдовенко, Л., Петлюк Л. О., Медведкова Н. С. та багато інших. У своїх працях вони ґрунтовно аналізують основні виклики та можливості розвитку АПК в контексті сучасних трансформаційних процесів, пропонують дієві механізми забезпечення екологічної стійкості та економічної ефективності, а також розробляють інноваційні підходи до управління природними ресурсами, інтеграції сільськогосподарських виробників та підвищення інвестиційної при-

вабливості галузі. Їхні дослідження формують потужну наукову базу для формування стратегії сталого розвитку регіональних аграрних систем.

Зокрема, у статті Лутковської С. та Лебідь О. автори аналізують інвестиційну активність в регіонах України, підкреслюючи необхідність збалансованого розвитку через формування «точок зростання» та посилення місцевих економічних ініціатив [1]. Вони наголошують на важливості врахування екологічних вимог та принципів сталого розвитку при активізації інвестиційної діяльності в АПК.

Колектив авторів [2], у своїй праці розглядають важливість агропромислової інтеграції та кооперації для підвищення ефективності розвитку сільського господарства, що сприяє економічній та продовольчій безпеці України. Дослідники акцентують увагу на необхідності формування ефективних інтеграційних структур, які здатні забезпечити синергію між сільськогосподарськими виробниками, переробними підприємствами та інфраструктурними ланками аграрного ринку. Такий підхід дозволяє не лише підвищити конкурентоспроможність аграрної продукції, а й ефективніше управляти ресурсами, зменшуючи екологічне навантаження на довкілля. Автори підкреслюють, що важливою умовою активізації потенціалу АПК є створення сприятливого інституційного середовища для розвитку аграрних кооперативів, розширення доступу до фінансових інструментів, стимулювання спільного інвестування в екологічно орієнтовані проекти.

Юшкевич О. [3] вважає, що підтримка сільських господарств сприяє створенню робочих місць, підвищенню доходів селян та підтримці сталого розвитку сільських територій. Особливої уваги потребує забезпечення ефективного функціонування аграрної інфраструктури, що включає транспортну, логістичну, енергетичну та інформаційну складові. Також автор акцентує на важливості державної підтримки малих і середніх фермерських господарств, що часто залишаються поза увагою інвестиційних програм, але мають значний потенціал для соціально-економічного відродження регіонів.

Варто відзначити працю Томашук І., Хасцька О., де автори досліджують вплив аграрного сектору економіки на сталий розвиток, зокрема через запровадження механізмів реалізації права власності та реструктуризацію підприємств. Ефективна реалізація прав власності на землю та інші засоби вироб-

ництва є ключовою передумовою для формування відповідального власника, здатного забезпечити раціональне використання ресурсів, підвищення продуктивності та збереження екологічної рівноваги [4].

Таким чином, аналіз сучасних наукових досліджень підтверджує, що активізація економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу регіону потребує комплексного підходу, який об'єднує інституційні реформи, інвестиційні стимули, екологізацію виробничих процесів, підтримку сільських територій та розвиток кооперативного руху. Інтеграція економічних і екологічних чинників у політику розвитку АПК є важливою умовою для досягнення сталого зростання, зміцнення продовольчої безпеки та підвищення якості життя сільського населення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значні кількості досліджень, присвячених розвитку агропромислового комплексу, ряд аспектів активізації його економіко-екологічного потенціалу на регіональному рівні залишаються недостатньо висвітленими. Зокрема, потребують подальшого опрацювання питання інтеграції екологічних критеріїв у регіональні стратегії розвитку АПК, адаптації фінансово-інвестиційних механізмів до цілей сталого розвитку, а також механізми державно-приватного партнерства в контексті підвищення екологічної відповідальності аграрного бізнесу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексне дослідження напрямів активізації економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу на прикладі Вінницької області шляхом аналізу стратегічних документів, регіональних програм, викликів та інституційних механізмів з урахуванням принципів сталого розвитку та сучасних умов функціонування аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на актуальність проблематики забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу в умовах зовнішніх загроз і внутрішніх викликів, особливу наукову і практичну цінність становить аналіз регіональних особливостей формування та реалізації економіко-екологічного потенціалу. У межах цього дослідження планується здійснити комплексну оцінку передумов, механізмів та інституційних засад активізації економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу Вінницької області –

одного з провідних аграрних регіонів України. Такий підхід дозволяє не лише окреслити сильні сторони та виклики регіонального аграрного розвитку, але й виявити можливості для запровадження ефективних управлінських, інвестиційних та екологічних рішень.

Процес активізації економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу регіону неможливо розглядати відірвано від сучасних викликів, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Так, у Програмі економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2024 рік [5] окреслено низку критичних ризиків, що перешкоджають реалізації стратегічних ініціатив у сфері аграрного виробництва. Серед них – суттєві труднощі з експортом продукції через зруйновану або ускладнену транспортну логістику, призупинення роботи «зернового коридору», блокування чорноморських портів, а також зниження рівня інвестиційної активності й обсягів кредитування. Зазначені виклики, спричинені військовою агресією, пандемією тощо, істотно гальмують розвиток АПК не лише Вінниччини, а й усієї держави, потребуючи пошуку адаптивних, стійких до кризових впливів підходів до мобілізації внутрішнього економіко-екологічного потенціалу.

Аналіз стратегічних документів та програм розвитку Вінницької області засвідчує системний підхід до формування умов для активізації економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу (АПК). Зокрема, План заходів на 2021–2023 роки з реалізації Стратегії збалансованого регіонального розвитку області до 2027 року, розроблений на основі положень Закону України «Про засади державної регіональної політики», Цілей сталого розвитку ООН та Державної стратегії регіонального розвитку, передбачає впровадження сучасних агротехнологій із використанням ІТ-рішень, а також активну підтримку органічного землеробства як пріоритетного напряму.

Вінницька область є одним з агропромислових лідерів України. Сприятливі кліматичні умови, значні площі сільськогосподарських земель, розвинена інфраструктура та ресурсна база сприяють виробництву широкого спектру продукції рослинництва і тваринництва, включаючи зернові, технічні культури, овочі, фрукти та продукцію глибокої переробки. У 2022 році площа земель, залучених до органічного виробництва в області, склала понад 4300 га (включаючи перехідний період), з яких понад 2500 га вже мали офіційний

органічний статус. Виробництвом органічної продукції займаються 60 сільськогосподарських підприємств, у тому числі 7 фермерських господарств [6].

Разом із тим, екологічне навантаження на агроландшафти області залишається високим: фіксується деградація ґрунтів, зниження їх родючості, зменшення біорізноманіття, забруднення водних ресурсів. У зв'язку з цим стратегічне планування розвитку АПК Вінниччини передбачає комплекс заходів із посилення екологічної відповідальності сільськогосподарських виробників. Серед пропозицій варто зазначити удосконалення кластерних механізмів об'єднання виробників, переробників та логістичних підприємств, запровадження кредитування аграрного бізнесу через партнерство з банками, які працюють у сфері органіки, розширення державних програм компенсації вартості техніки та впровадження сучасних методів землеробства.

Паралельно розроблено цілий спектр регіональних програм підтримки сільського господарства. Зокрема, Регіональна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2021–2027 роки має на меті створення інфраструктури для підтримки бізнесу, полегшення доступу до фінансових ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та розвиток інноваційного потенціалу [7]. Програма розвитку фермерських господарств і дорадництва на 2021–2025 рр., ініційована Департаментом агропромислового розвитку, спрямована на підтримку виробників органічної продукції, сімейних ферм, спеціалізованих на виробництві молока, через інвестиційну підтримку з обласного бюджету [8].

У 2023 році у Вінниці було представлено проєкт «U-CUP-AGRO: Українська кластерна платформа оновлення», який надає консультативну, освітню та організаційну підтримку аграріям, сприяючи їх переходу на органічне виробництво, допомагаючи у процедурі сертифікації та виході на нові ринки. У межах громади реалізується Програма розвитку аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки ВМТГ на 2023–2025 роки, яка передбачає координацію з профільними інституціями, а також розвиток аграрної просвіти через створення Центру аграрної науково-просвітницької діяльності «АгроКемпа» на базі Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН.

Окрему увагу варто приділити Програмі розвитку туризму у Вінницькій області на 2021–2027 роки, яка передбачає розвиток

екологічно орієнтованих туристичних практик, екотуризму та формування дружньої до довкілля інфраструктури. Програма розвитку міжнародного та транскордонного співробітництва Вінницької області на 2021–2027 роки має на меті екологічну та економічну інтеграцію регіону у глобальні процеси сталого розвитку через залучення іноземних інвестицій, реалізацію спільних еко-проєктів і адаптацію європейських екологічних директив.

Особливої уваги заслуговує участь регіону у державній програмі «Доступні кредити 5-7-9», за якою на 2024 рік Вінницька область отримала понад 2,3 млрд грн пільгового фінансування, що є одним з найвищих показників в Україні. Це сприяє модернізації виробництва, впровадженню інновацій та підвищенню стабільності аграрного сектору в умовах війни.

Серед перспективних напрямів інституційного забезпечення активізації потенціалу АПК регіону виокремлюється диференціація заходів за ознакою внутрішнього (місцевого) та зовнішнього (державного, міжнародного) впливу. До внутрішнього належить ефективність місцевого управління, реалізація грантових і компенсаційних програм, розвиток локальних кооперативів, впровадження екологічного маркування та екопросвітницька діяльність. Зовнішнє забезпечення пов'язане з удосконаленням законодавства, податкових стимулів, державною підтримкою, зовнішньоекономічною діяльністю, розвитком транскордонного співробітництва та міжнародної технічної допомоги (зокрема в межах проєкту «Німецько-український агрополітичний діалог»).

Слід зазначити, що для посилення економіко-екологічного потенціалу Вінницької області доцільним є впровадження передових світових практик: розвиток фермерських господарств замкнутого циклу, створення агропромислових парків, сертифікація та монетизація «вуглецевих кредитів», розвиток онлайн-платформ для збуту продукції, використання агровідходів для виробництва біогазу, впровадження точного землеробства. Комплексність та взаємодоповнюваність запропонованих заходів, у поєднанні з чіткою нормативно-правовою базою та інституційною підтримкою, здатні забезпечити стійкий розвиток регіонального АПК навіть в умовах складної геополітичної ситуації.

Висновки. Отже, активізація економіко-екологічного потенціалу агропромислового комплексу Вінницької області потребує цілісного підходу, що поєднує сучасні агротех-

нології, екологізацію виробництва, розвиток органічного сектору та інституційну підтримку на всіх рівнях. Проведене дослідження підтвердило, що регіон має вагомі передумови для формування сталих аграрних практик, зокрема через реалізацію регіональних програм, доступ до пільгового кредитування та міжнародних проєктів. Водночас низка викли-

ків вимагають посилення координації між владою, бізнесом і громадою. Подальший розвиток АПК регіону має базуватись на принципах сталого розвитку, екологічної відповідальності та інноваційної економіки, що дозволить не лише зберегти потенціал регіону, а й зміцнити конкурентоспроможність сільського господарства в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лутковська С. М., Лебідь О. В. Еколого-економічні умови активізації інвестиційної діяльності АПК України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024 № 16. С. 78–87.
2. Карнаушенко А. С., Гребенюк Н. В., Петренко В. С. Агропромислова інтеграція – важливий чинник інвестиційної привабливості сільського господарства. *Вісник ХНТУ*. 2022. № 3(82). С. 184–189.
3. Юшкевич О. Стимулювання сільськогосподарських підприємств до підвищення екологічної відповідальності агробізнесу. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.10.81.
4. Томашук І. В. Хаєцька О. П. Вплив аграрного сектору економіки на сталий розвиток сільських територій. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-40-1.
5. Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2024 рік. URL: <https://drive.google.com/file/d/view>
6. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року. URL: <https://www.vin.gov.ua/images/vin/ODA/strategy2027.pdf>
7. Регіональна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2021–2027 рр. URL: <https://www.vin.gov.ua/images/doc/ekonomika/Rishennya978.pdf>
8. Програма розвитку особистих селянських, фермерських господарств, кооперативного руху на селі та дорадництва на 2021–2025 роки. URL: <https://vinrada.gov.ua/upload/files/8Sklikannya/5ses/68.pdf>

REFERENCES:

1. Lutkovska S. M., Lebid O. V. (2024) Ekoloho-ekonomichni umovy aktyvizatsii investytsiinoi diialnosti APK Ukrainy [Ecological and Economic Conditions for Enhancing Investment Activity in the Agro-Industrial Complex of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 16, pp. 78–87.
2. Karnaushenko A. S., Hrebenuk N. V., Petrenko V.S. (2022) Ahropromyslova intehratsiia – vazhlyvyi chynnyk investytsiinoi pryvabylyvosti silskoho hospodarstva [Agro-industrial integration is an important factor in enhancing the investment attractiveness of agriculture]. *Visnyk KhNTU*, no. 3(82), pp. 184–189.
3. Yushkevych O. (2019) Stymuliuvannia silskohospodarskykh pidpriemstv do pidvyshchennia ekolohichnoi vidpovidalnosti ahrobiznesu [Encouraging agricultural enterprises to increase the environmental responsibility of agribusiness]. *Efektivna ekonomika*, no. 10. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.10.81.
4. Tomashuk I. V. Khaietska O. P. (2022). Vplyv ahrarynogo sektoru ekonomiky na stalyi rozvytok silskykh terytorii [The Impact of the Agricultural Sector on the Sustainable Development of Rural Areas]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 40. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-40-1.
5. Prohrama ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Vinnytskoi oblasti na 2024 rik [The Economic and Social Development Program of Vinnytsia Region for 2024]. Available at: <https://drive.google.com/file/view>
6. Stratehiia zbalansovanoho rehionalnoho rozvytku Vinnytskoi oblasti na period do 2027 roku [Strategy for Balanced Regional Development of Vinnytsia Region for the Period until 2027]. Available at: <https://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/ODA/strategy/strategy2027.pdf>
7. Rehionalna prohrama rozvytku maloho i serednoho pidpriemnytstva na 2021–2027 rr. [Regional Program for the Development of Small and Medium-Sized Enterprises for 2021–2027]. Available at: <https://www.vin.gov.ua/images/doc/ekonomika/pdf>
8. Prohrama rozvytku osobystykh selianskykh, fermerskykh hospodarstv, kooperatyvnogo rukhu na seli ta doraadnytstva na 2021–2025 roky [Program for the Development of Private Peasant and Farming Households, the Cooperative Movement in Rural Areas, and Agricultural Advisory Services for 2021–2025]. Available at: <https://vinrada.gov.ua/upload/files/8Sklikannya/5ses/68.pdf>